

Отримано: 8 листопада 2013 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2013 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2013 р.

Ткачик Ф. П., Гуцул І. А. Митні та податкові регулятори зовнішньоекономічної діяльності / Ф. П. Ткачик, І. А. Гуцул // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 132–136.

УДК 336.2

JEL Classification: F55

Федір Петрович Ткачик,

*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри податків та фіскальної політики
Тернопільського національного економічного університету,*

Інна Анатоліївна Гуцул,

викладач кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету

МИТНІ ТА ПОДАТКОВІ РЕГУЛЯТОРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено основні показники зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах розвитку економіки України. Висвітлено актуальні питання використання митного та податкового інструментарію в сфері регулювання експортно-імпорتنних операцій. Запропоновано заходи щодо покращення процедур митного та податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням міжнародної практики.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, митне регулювання, податкове регулювання, оподаткування експортно-імпорتنних операцій.

Федор Петрович Ткачик,

*кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры налогов и фискальной политики
Тернопольского национального экономического университета,*

Инна Анатольевна Гуцул,

преподаватель кафедры налогов и фискальной политики Тернопольского национального экономического университета

**ТАМОЖЕННЫЕ И НАЛОГОВЫЕ РЕГУЛЯТОРЫ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Исследованы основные показатели внешнеэкономической деятельности в современных условиях развития экономики Украины. Определены актуальные вопросы использования таможенного и налогового инструментария в сфере регулирования экспортно-импортных операций. Предложены меры по улучшению процедур таможенного и налогового регулирования внешнеэкономической деятельности с учетом международной практики.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, таможенное регулирование, налоговое регулирование, налогообложение экспортно-импортных операций.

Fedir Petrovych Tkachyk,

PhD in Economics, Senior Lecturer of Department of Tax and Fiscal Policy of Ternopil National Economic University,

Inna Anatoliivna Hutsul,

lecturer of Department of Tax and Fiscal Policy of Ternopil National Economic University

CUSTOMS AND TAX REGULATORS OF FOREIGN-ECONOMIC ACTIVITY

This article explores the basic indicators of foreign economic activity in Ukraine. Topical issues of using customs and tax instruments in the regulation of export-import operations are defined. The measures for improvement of customs and tax regulation of foreign economic activity, taking into account international practice are proposed.

Keywords: foreign trade, customs regulations, tax regulations, taxation of export-import operations.

Постановка проблеми. За умов формування ринкової моделі господарювання значно підвищується роль економічних важелів регулювання економічної системи. Всі сучасні національні економіки є відкритими, тому відчувають на собі глобальний вплив світової конкуренції, а відтак, для збереження та захоплення позицій на світовому ринку кожна країна має застосовувати комплекс заходів, спрямованих на регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Важливим чинником впливу на ефективний розвиток зовнішньоекономічної діяльності та захист інтересів вітчизняних суб'єктів господарювання при її здійс-

сненні є митні та податкові регулятори, використання яких потребує обґрунтованого підходу та врахування сучасних аспектів вітчизняної та світової фіскальної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо говорити про стан дослідження зазначеної проблематики, то питання податкового регулювання ЗЕД знайшли відображення в численних працях вітчизняних і зарубіжних науковців та фахівців, а саме: В. Гейця, Р. Доула, О. Іванишиної, Л. Колінець, Ф. Котлера, А. Кредісова, А. Крисоватого, І. Крупки, К. Маккенона, Ю. Макогона, В. Мацьків, С. Опаріна, Н. Патики, А. Чандлера, С. Юрія та інших.

Проте більшість цих робіт присвячені висвітленню переважно узагальнених положень ведення зовнішньоекономічної діяльності чи окремих його складових. Малодослідженими залишаються сучасні проблеми впливу інструментів митного та податкового регулювання ЗЕД на суб'єктів господарювання.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає у висвітленні сучасних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності підприємств, дослідженні впливу митних та податкових регуляторів на діяльність суб'єктів ЗЕД.

Виклад основного матеріалу. Одним із провідних чинників розвитку економіки будь-якої країни в умовах посилення глобалізаційних процесів є здійснення її суб'єктами господарювання ефективної зовнішньоекономічної діяльності [1]. У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [2] зазначається, що Україна зобов'язана здійснювати захист прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за своїми межами згідно з нормами міжнародного права. Наша держава має право вживати заходи у відповідь на дискримінаційні та (або) недружні дії з боку іноземних держав, які обмежують законні права та інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Зазначені заходи у відповідь вживаються за рішенням відповідних державних органів управління (Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі – рішення про запровадження режиму ліцензування), Верховної Ради України в обсязі, адекватному вищезазначеним дискримінаційним та (або) недружнім діям іноземних держав і можуть передбачати застосування: режиму ліцензування та квотування; податку на імпорту товарів, розмір якого визначається виходячи з обсягу дискримінаційних та (або) недружніх дій; позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму і повну або часткову заборону (ембарго) на торгівлю; інші заходи відповідно до характеру дискримінаційних та (або) недружніх дій.

Шляхом використання засобів митно-тарифного регулювання держава може впливати на конкурентне середовище на внутрішньому ринку. Встановлюючи ліберальний режим для певних видів імпортованих товарів, створюються однакові умови як для вітчизняних, так і для зарубіжних виробників, і навпаки, вводячи імпорту мито на певний перелік товарів, держава робить подібні вітчизняні товари більш конкурентоспроможними порівняно з ввезеними на митну територію України [3, с. 91].

Однією з цілей застосування імпорту мита є регулювання конкурентного впливу іноземних товарів на ринок України з метою встановлення добросовісної конкуренції. За економічним змістом і характером дії імпорту мито належить до вартісних ринкових регуляторів зовнішньоторговельного обороту, тобто аналогічно до інших податків підвищує ціну товару та знижує його конкурентоспроможність.

Доцільно зазначити, що кризові явища в економіці більшості країн світу у 2008–2009 роках спричинили дисбаланси у сфері зовнішньоекономічних відносин. Цей період для України характеризувався зниженням обсягів зовнішньоторговельного обороту, зокрема за даними Державної служби статистики [4], обсяги імпорту товарів у 2009 р. скоротилися на 46,9% порівняно з 2008 р., а у 2012 році зазначений показник все ще не досягнув до кризового рівня. Подібна ситуація простежується в експорті товарів, проте вже у 2012 році обсяг експорту товарів перевищив відповідні показники 2008 року на 1842,5 млн дол. США. Також перевищили рівень до кризового періоду показники імпорту та експорту послуг на 4,1% та 15,8% відповідно (рис. 1).

Позитивними тенденціями характеризувався приріст експортно-імпорту операцій у 2009–2012 роках. Варто звернути увагу на збільшення показника приросту імпорту у вартісному співвідношенні, зокрема, значно швидшими темпами, ніж для експорту. Таке явище посилює конкурентні позиції імпортерів на внутрішньому ринку та призводить до погіршення торговельного сальдо платіжного балансу.

Аналізуючи основні статистичні показники зовнішньоекономічної діяльності за станом на 1 жовтня 2013 року, варто зазначити, що експортні потоки товарів майже стабільно зосереджено у країні Австралії та Океанії (100,1% щодо попереднього періоду), хоч і у незначних обсягах та країні Європи (97,6%); знизилися показники щодо попереднього періоду в інші країни (54,9%) та країни Африки (83,9%) (табл. 1).

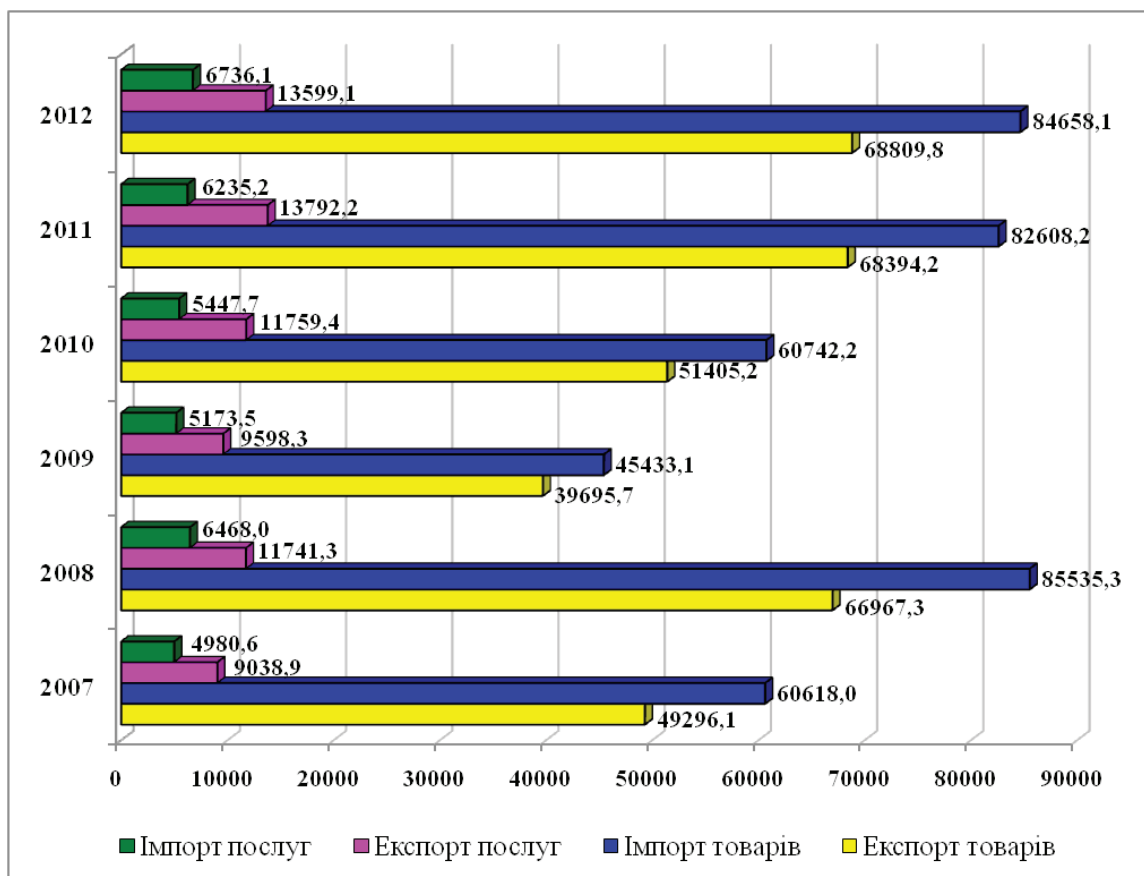

Рис. 1. Динаміка експорту й імпорту товарів і послуг в Україні (млн. дол. США) [4]

Таблиця 1
Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами та послугами за 9 місяців 2013 року

	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	у % до 9 місяців 2012 р.	тис. дол. США	у % до 9 місяців 2012 р.	
Зовнішня торгівля товарами					
Всього	46294533,4	90,7	56003074,9	89,9	-9708541,5
Країни СНД	16745776,2	88,5	20128582,4	77,6	-3382806,2
Європа	12288034,3	97,6	20553837,2	103,5	-8265802,9
Азія	12223816,0	90,0	11361148,6	92,6	862667,5
Африка	3275634,1	83,9	565432,9	91,9	2710201,2
Америка	1678727,1	87,8	3289368,8	95,1	-1610641,7
Австралія і Океанія	31609,8	100,1	63291,9	37,6	-31682,0
Інші	50935,8	54,9	41413,2	686,2	9522,7
Зовнішня торгівля послугами					
Всього	10657030,6	105,8	5537823,3	110,2	5119207,3
Країни СНД	4430485,3	98,4	1114306,0	119,7	3316179,3
Європа	3472499,2	118,3	2729163,5	119,6	743335,6
Азія	1077610,0	108,6	993386,4	84,1	84223,6
Африка	123592,0	94,1	22637,8	84,7	100954,2
Америка	1281733,4	112,1	410807,3	108,9	870926,1
Австралія і Океанія	60421,7	32,7	3338,9	73,6	57082,8
Інші	210568,6	117,9	264183,4	119,5	-53614,8

Джерело: складено автором на основі [4]

Як бачимо в табл. 1, інтенсивно вітчизняні послуги надаються країнам СНД (майже 91% в Російську Федерацію) та Європи (переважно Великобританія, Німеччина, Швейцарія), екстенсивно – країнам Австралії та Океанії. Стабільними імпортерами товарів виступають країни Європи (Німеччина, Польща, Італія), а послуг – країни Європи та СНД. Також можемо простежити збільшення від'ємного сальдо зовнішньоторговельного обороту. За підсумками 9 місяців 2013 року, перевищення імпорту над експортом становило 9708,5 млн дол. США.

Важливу роль у фінансовому регулюванні ЗЕД повинні відігравати митні й податкові важелі, оскільки зі вступом України до СОТ роль податкових платежів як регулятора економіки зростає. Держава за допомогою митних (тарифні, нетарифні, преференції) та податкових (пряме, непряме оподаткування, пільги) регуляторів може стимулювати або обмежувати розвиток окремих галузей чи сфер економіки, що, своєю чергою, здійснює безпосередній вплив на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Тарифні інструменти (митний тариф, тарифна квота) регулювання зовнішньої торгівлі посідають одне з провідних місць у системі державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Митний тариф – центральний інструмент митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, разом із внутрішньою податковою системою він регулює економічний клімат у країні і спрямований на захист вітчизняного виробництва від конкуренції з іноземними товаровиробниками і підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Законом України «Про митний тариф України» [5] до 2014 року визначено порядок формування і застосування митного тарифу України при ввезенні або вивезенні товарів та стягнення з них мита, величину якого визначають на основі митної вартості задекларованих товарів.

Нетарифні інструменти є методами, у першу чергу, адміністративного впливу – це ефективний засіб регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом встановлення певних вимог до суб'єктів господарської діяльності при здійсненні ними зовнішньоекономічної діяльності. У теорії міжнародної економіки їх поділяють на методи прихованого протекціонізму (державні закупівлі; вимоги щодо вмісту місцевих компонентів; технічні бар'єри; податки та збори), а також кількісні (квотування; ліцензування) та фінансові методи (субсидії; кредитування; демпінг) [6, с. 337–338].

Одним із важливих інструментів податкового регулювання ЗЕД серед непрямих податків виступає податок на додану вартість (ПДВ) і його величина. Аналіз відношення ПДВ до обсягів доходу від реалізації товарів, робіт, послуг і відношення цього податку до сумарного обсягу виробничих запасів, готової продукції та товарів виявив множинні зв'язки між податковим навантаженням і зовнішньоекономічною діяльністю суб'єкта господарювання. Зокрема, позитивним є факт віднесення суми сплаченого ПДВ митним органам за умов подання ВМД до податкового кредиту звітного періоду. Негативними тенденціями можна вважати проблемність у сфері відшкодування ПДВ. Це питання викликає все більше нарікань на адресу податкових органів через велику заборгованість перед справжніми експортерами. Заходами врегулювання зазначених проблем можна вважати ініціативу органів державної влади щодо відшкодування ПДВ векселями, проте Міністерство доходів і зборів станом на 30 жовтня 2013 року не видало жодного векселя як форми відшкодування платежів з ПДВ, однак процес прийому заявок на отримання векселів вже почався [7]. Крім того, згідно з даними Міністерства фінансів України, в порівнянні з минулим роком обсяг надходжень від ПДВ до держбюджету в січні-липні зріс лише на 1,1 млрд гривень – до 105,5 млрд гривень, а сума відшкодувань з цього податку за ті ж сім місяців збільшилася на 6,6 млрд – до 33,5 млрд гривень [8].

Поряд з ПДВ у податковому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання важливе значення має акцизний податок. Як правило, ставки, за якими стягується акцизний податок для імпортних товарів, є вищими, ніж для аналогічних вітчизняних. Відповідно до чинних норм Податкового кодексу України [9], скорочення кількості підакцизних товарів є сприятливим чинником. Це знижує податковий тиск на виробників та імпортерів і створює передумови для удосконалення заходів модернізації податкової сфери.

Як свідчить світовий досвід, значущим елементом податкового регулювання ЗЕД є митні та податкові пільги. Серед яких популяризується повернення сум мита й податків, сплачених при імпорті сировини, комплектуючих виробів і готових товарів, необхідних для виробництва експортної продукції; звільнення постачальників експортних товарів і послуг на визначений період від сплати податків на частину поточної виручки від експортних операцій; відтермінування сплати певних податків (в т. ч. інвестиційний податковий кредит); надання пільгових умов щодо амортизаційних відрахувань; створення фонду для погашення витрат від інвестування за кордоном тощо [10, с. 31].

У міжнародній практиці для стимулювання експортної діяльності застосовують метод фінансових пільг. Цей метод ґрунтується на поверненні митних податків, сплачених при імпортуванні сировини для потреб експортного виробництва та звільненні від непрямих податків на дефіцитні в певній країні матеріали.

Висновки. Таким чином, митне і податкове регулювання потребує особливого контролю з боку держави. Необхідно здійснювати постійний моніторинг з метою врегулювання проблемних аспектів впливу митних та податкових важелів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, потрібно удосконалити механізм митного регулювання через гнучке застосування митного тарифу і методів визначення митної вартості для різних режимів ЗЕД; покращити рівень реалізації митно-тарифних та нетарифних методів регулювання інвестиційних процесів, які стимулюють розвиток міжнародної кооперації виробництва на підставі довгострокових контрактів і угод; оптимізувати систему оподаткування експортно-імпортних операцій, в т. ч. за рахунок дієвих процедур відшкодування ПДВ; а також забезпечити прозорість митних процедур та інформування учасників зовнішньоекономічної діяльності про правила митного регулювання зовнішньої торгівлі.

Література:

1. Мацьків В. В. Сучасні тенденції податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств / В. В. Мацьків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2011-2/Мацьків.pdf>.
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 960-XII (960-12) [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Іванишина О. Ф. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах економічної конкуренції / О. Ф. Іванишина // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 2. – С. 89–93.
4. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Закон України «Про митний тариф України» від 05.04.2001 р. № 2371-III [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
6. Крупка І. М. Порівняльний аналіз основних інструментів зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації / І. М. Крупка // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 335–351.
7. Інформаційно-статистична інформація [Електронний ресурс] // Міністерство доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua>.
8. Інформаційно-статистична інформація [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
10. Патица Н. І. Податкове регулювання зовнішньоекономічної діяльності та його вплив на захист інтересів вітчизняних виробників / Н. І. Патица // Європейські перспективи. – 2011. – № 2. – Ч. 2. – С. 26–31.